

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.11.38](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.11.38)

УДК 316.4:338:351

I. С. Міхно,

*к. е. н., Міжнародний європейський університет
ORCID: 0000-0003-3661-1965*

В. В. Коваль,

*д. е. н., професор, Одеський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID: 0000-0003-2562-4373*

К. С. Колеснікова,

*к. е. н., доцент, Одеський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID: 0000-0001-6954-6819*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

I. Mikhno

Ph.D. in Economics, International European University, Kiev, Ukraine

V. Koval

*Doctor of Economics, Professor, Odessa Institute of Trade and Economics of Kyiv National
University of Trade and Economics, Odessa, Ukraine*

K. Kolesnikova

*Ph.D. in Economics, Associate Professor Odessa Institute of Trade and Economics of Kyiv National
University of Trade and Economics, Odessa, Ukraine*

STATE REGULATION OF SOCIAL CAPITAL IN THE CONTEXT OF SOCIAL SECURITY

У статті розглядається необхідність правових, соціальних та культурних змін, без яких соціальна безпека України неможлива, вдосконалення державної інформаційної політики, реорганізація інституту соціального забезпечення. В статті проаналізовано сучасний стан соціального капіталу країни, визначено інструменти державного регулювання та розроблено рекомендації щодо покращення існуючого стану соціально-економічного розвитку. Зосереджено увагу на змінах і перетвореннях соціально-економічних інститутів, які обумовлюють необхідність дослідження засад державного регулювання соціального капіталу в контексті соціальної безпеки для забезпечення сталого економічного розвитку. Встановлено, що державне регулювання соціального капіталу регулюється через механізми державних програм соціального забезпечення та соціальних послуг в Україні, що являє основу для гармонійного розвитку суспільства та створення екологічного простору життя.

The article discusses the need for legal, social and cultural changes, without which social security of Ukraine is impossible, improving the state information policy, and reorganizing the institution of social security. The article analyses the current state of the country's social capital, certain instruments of state regulation and makes recommendations for improving the existing state of

socio-economic development. The key factors of sustainable economic development and society include effective state regulation of the economy and social relations that must be protected. The protection of social relations is achieved thanks to a sufficient level of social security as a direction of social policy activity, which acts as a component of national security. Unresolved parts of the general problem of studying the current state of social capital is providing directions for its state regulation through the mechanisms of state programs of social security and social services in Ukraine. The article focuses on changes and transformations of socio-economic institutions, through technological, economic and organizational-economic relations necessitates the study of the foundations of state regulation of social capital in the context of social security for the development of sustainable economic development. The low level of social security for vulnerable groups makes the country socially dangerous, characterized by an aging nation. Currently, civil society, which forms the country's social capital, only indirectly affects the formation of public policy, but in the last five years there has been an increase in the relationship between the state and society through the creation of interactive resources. Social policy provides for reducing inequality in the distribution of incomes, so it is extremely important to evaluate government spending on the main areas that form social capital. It has been established that state regulation of social capital is regulated to a large extent through the mechanisms of state programs of social security and social services in Ukraine, which represents the basis for the harmonious development of society and the creation of an ecological space of life.

Ключові слова: державне регулювання; соціальний капітал; соціальна безпека; соціальне забезпечення; національна економіка.

Keywords: state regulation; social capital; social security; national economy.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Постійний глобальний розвиток науки і технологій впливає на все життя населення, у тому числі, на зміни і перетворення соціально-економічних інститутів через формування та видозміну технолого-економічних та організаційно-економічних відносин. Сьогоднішній етап розвитку суспільства в Україні характеризується низкою проблем і диспропорцій у соціальній структурі суспільства, свідомості і культурі населення, які не вирішуються запроваджуваними реформами, що проходили останнім часом.

До ключових чинників сталого економічного розвитку та соціуму належить ефективне державне регулювання економіки [1]. Соціум – основа існування держави, де елементом системи є соціальні відносини, на які впливають різні чинники, які мають бути захищеними [2]. Захист соціальних відносин досягається завдяки достатньому рівню соціальної безпеки як напрямом діяльності соціальної політики, що виступає складовою національної безпеки [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досягнення необхідного рівня соціальної безпеки характеризується системним підходом до взаємозв'язку залежностей між об'єктами та суб'єктами соціальних відносин [4]. На законодавчому рівні визначено поняття “соціальна безпека” як стан захищеності інтересів від нанорівня (індивідуума) економічної системи до макrorівня шляхом виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам [5].

Основними напрямками в соціальній політиці держави є: поліпшення системи соціального захисту та охорони здоров'я населення, зміцнення генофонду української нації, поліпшення умов та охорони праці, що потребують: оцінки факторів економічного, політичного, соціального, екологічного і виробничого ризику та їх інтегральної дії, виявлення на цій підставі зон ризику для населення країни [6].

Реалізація соціальної політики, направленої на забезпечення високого рівня соціального захисту та соціальної безпеки як стану розвитку національної економіки дозволяє дотримуватись соціального забезпечення населення незалежно від впливу всіх видів загроз [7].

Виділення невирішених раніше питань, що є частиною загальної проблеми, яким присвячується стаття. Невирішеними раніше частинами загальної проблеми дослідження сучасного стану соціального капіталу є забезпечення напрямів його державного регулювання через механізми державних програм соціального забезпечення та соціальних послуг і в Україні.

Формулювання цілей статті. Загальна мета дослідження полягає у аналізі сучасного стану соціального капіталу країни, визначені інструменти державного регулювання та зроблені рекомендації щодо покращення існуючого стану соціально-економічного розвитку.

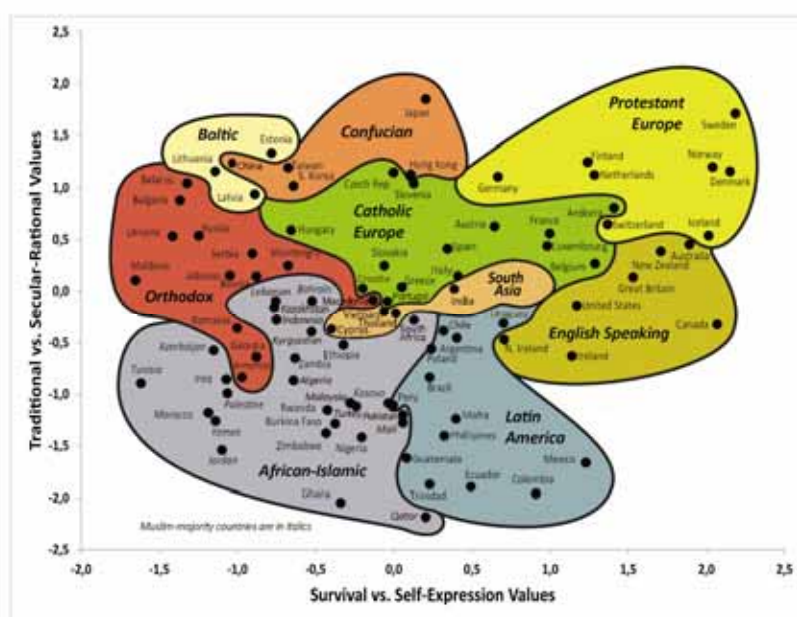
Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Моделі соціального захисту сприяють досягненню рівню соціальної безпеки і поділяються на

основні моделі: континентальна (модель Бісмарка), англосаксонська (модель Беверіджа), скандинавська і південно-європейська. В Україні, на нашу думку, впроваджена континентальна модель (модель Бісмарка), що визначається залежністю рівня соціального захисту від соціального страхування та страхових фондів, а також соціальної допомоги [8].

Одним з критеріїв розвитку суспільства та держави є соціальний капітал, у розумінні його як індикатора якості життя. Соціальний капітал розглядається як ресурс, що дозволяє зменшити трансакційні витрати, що в кінцевому рахунку призводить до збільшення прибутку організації [9]. Одним із підходів до оцінки соціального капіталу є вимірювання соціальних дисфункцій або відсутності соціальної кооперації чи її наявності.

Від особливостей культури та розвитку залежить і державна політика в соціальній сфері, а з вищезазначеного можна робити висновок, що це впливає і на прибуток організацій та добробут країни в цілому. Останніми роками рівень розвитку країн досліджується не тільки за економічними показниками, але і за соціальними, що засвідчила вплив економічної складової на показники довіри та щастя в країнах світу, але не є вирішальною.

Глобальна культурна карта (рис. 1) показує, як на цих двох вимірах розміщуються десятки суспільств. Ситуація у 2020 році майже не змінилась. Переміщення вгору на цій карті відображає перехід від традиційних значень до світсько-раціональних, а рух вправо відображає зсув від значень виживання до значень самовираження.

Рис. 1. Культурна карта довіри соціуму Інглехарта – Вельзеля у 2014/2015 роках
(побудовано на основі даних з [10])

Традиційні цінності підкреслюють важливість релігії, зв'язків між батьками та дітьми, поваги до авторитету та традиційних сімейних цінностей, надбання культури та повага до історії свого народу. Ці товариства мають високий рівень національної гордості та націоналістичного світогляду.

Світські-раціональні цінності мають протилежні переваги традиційним цінностям. Ці товариства надають менше уваги релігії, традиційним сімейним цінностям та авторитету. Основу розвитку цих країн визначають грошові відносини, знецінюється індивідуальність та особистість, людина сприймається як робоча сила.

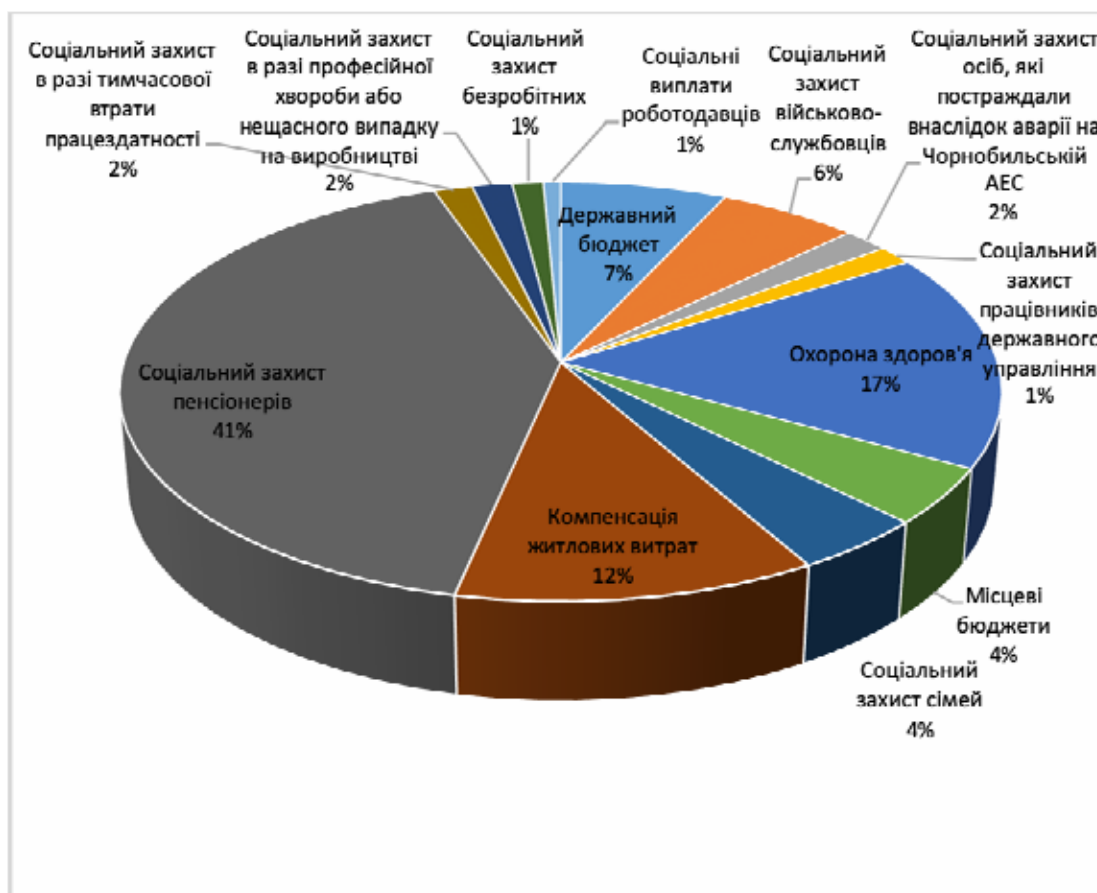
Цінності виживання ставлять акцент на економічну та фізичну безпеку. Це пов'язано з відносно етноцентричним світоглядом та низьким рівнем довіри та толерантності.

Цінність самовираження надає високий пріоритет захисту навколишнього середовища, свободи, зростаючій толерантності, зростаючі вимоги до участі у прийнятті рішень в економічному та політичному житті.

Україну можна віднести до країн з середнім рівнем традиційних цінностей та низьким рівнем самовираження, що робить її несприятливою до життя. Саме тому збільшується трудова міграція та населення, руйнується інститут сім'ї, а економічний рівень залишається на рівні виживання. Враховуючи це, потрібно будувати соціальні відносини через суворе дотримання законодавства, регламентацію бізнесу та суспільства, впровадження системи штрафів та санкцій.

Ще одним з індикаторів розвитку країни є рівень забезпеченості соціально незахищених верств населення (малозабезпечені сім'ї, громадяни).

За даними Державного комітету статистики України [11] у 2018 році розмір соціальних сплат склав 622 704 997,9 млн. грн, при цьому надходження до бюджету склали 571 598 286,8 млн. грн., що створює дефіцит соціальної сфери.

Рис. 2. Структура соціальних видатків в Україні у 2018 році
(побудовано на основі даних з [11])

З рис. 2 бачимо, що основний відсоток видатків (41%) – 257 млн. грн (близько 10 млн дол. США) склав соціальний захист пенсіонерів. Враховуючи дисбаланс ринку праці зі зменшенням кількості працездатного населення, збільшення віку виходу на пенсію здатне зменшити пенсійні витрати, однак така політика може бути нерациональною та погіршувати якість життя населення та показник суспільного добробуту, тоді як стимулювання розвитку бізнесу, легалізація та відкритість доходів буде значно результативніша для покращення рівня розвитку країни. В Україні, порівняно з іншими країнами дуже низький рівень соціального забезпечення в розрахунку на одну людину. Так, у 2018 році розмір пенсійного забезпечення в Україні склав 99 дол. США, тоді як в Данії цей показник склав 2800 дол. США, у Німеччині близько 1200 дол. США, а у Франції 550 дол. США, Угорщині 400 дол. США.

Рис. 3. Середній розмір місячної пенсії (за даними Пенсійного фонду) на часовому інтервалі
(побудовано на основі даних з [11])

З рис. 3 бачимо, що на часовому інтервалі в гривневому еквіваленті бачимо суттєвий зріст, тоді як в доларовому еквіваленті спостерігається незначне збільшення пенсійного забезпечення на людину, а з 2016 року бачимо зменшення середньої пенсії одночасно зі зменшенням споживчої корзини та збільшенням рівня інфляції. Аналізуючи ситуацію, що склалась в усіх областях соціальної сфери, розглянемо основні інструменти державної політики для забезпечення соціальної безпеки України:

1. Створення соціальних гарантій, які забезпечуються на законодавчій основі, що фінансує обов'язки і відповідальність держави перед громадянами і перед державою та є захищеними. До них відносяться програми підтримки сім'ї та дитинства, інвалідів і літніх людей, охорону здоров'я.

2. Забезпечення мінімальних соціальних стандартів, які є засобом забезпечення прав громадян в області соціальних гарантій. Вони необхідні для визначення фінансових нормативів. До мінімальних соціальних стандартів відносяться прожитковий мінімум, нормативи забезпечення житлом, нормативи в галузі охорони здоров'я, освіти, культури, умов і охорони праці, зайнятості, нормативи стану навколишнього середовища.

3. Збільшення привабливості серед населення та бізнесу до волонтерських програм, соціальної ініціативи, створення сучасних інформаційних порталів та забезпечення виконання законодавства та свободи вибору соціальних програм.

4. Створення споживчого бюджету для населення та своєчасне його використання і поповнення, контроль за демографічною ситуацією в країні та наявність стимулювання, дотаційності сфери для покращення показників.

5. Формування культурних і моральних цінностей, взаємовідносин між групами населення для гармонійного існування в державі та збільшенні потенціалу країни.

Соціальна безпека передбачає захисту інтересів соціальної сфери, а згідно з методами та заходами при управлінні процесами забезпечення соціальної безпеки потребують застосування наступні підходи (рис. 4), які використовуються для забезпечення соціальної безпеки [12].

Рис. 4. Напрями забезпечення соціальної безпеки

Соціальна політика передбачає зменшення нерівності в розподілі доходів, тому вкрай важливо оцінити видатки держави на основні сфери, що формують соціальний капітал.

Розглянемо державні видатки України на часовому інтервалі, що найбільше впливають на соціальну безпеку країни та є основою частини суспільства, що має низький дохід, а отже є нижньою межею при підрахунку коефіцієнту Джині та розкрашування населення за принципом економічного добробуту. До них ми віднесли видатки на обов'язкове соціальне страхування, освіту, охорону здоров'я та соціальну допомогу, мистецтво, спорт.

З рис. 5 бачимо, що у 2014 році відбувся спад фінансування по всіх напрямках, що одночасно відбувався зі зміною політичного курсу та влади, економічною кризою. Все це в довгостроковій перспективі відобразиться в першу чергу на молодому населенні віком до 18 років, коли ще не сформовані життєві принципи, світогляд, а негативні тенденції у фінансуванні освіти, культури, спорту матимуть наслідки, тим самим зменшуючи соціальний капітал країни. У 2018 році спостерігаються позитивні зміни за всіма напрямками, однак, цього недостатньо для відновлення соціального капіталу, існування негативних настроїв у суспільстві та поступовому старінні нації. За даними "Клюета" [13] коефіцієнт Human Development Report в Україні незначно зростає, але знаходиться у 2018 році на рівні 0,75, тоді як у Німеччині він склав 0,94, у Франції – 0,89 і ілюструє підсумкові досягнення у трьох ключових аспектах людського розвитку: довге і здорове життя, доступ до знань та гідний рівень життя [13]. HDR – середнє геометричне значення нормованих показників для кожного з трьох вимірів, ріст якого для України протягом останніх 5 років відбувається дуже повільно, що відображає негативні настрої в суспільстві, високу криміногенну обстановку та трудову міграцію працездатної частки населення.

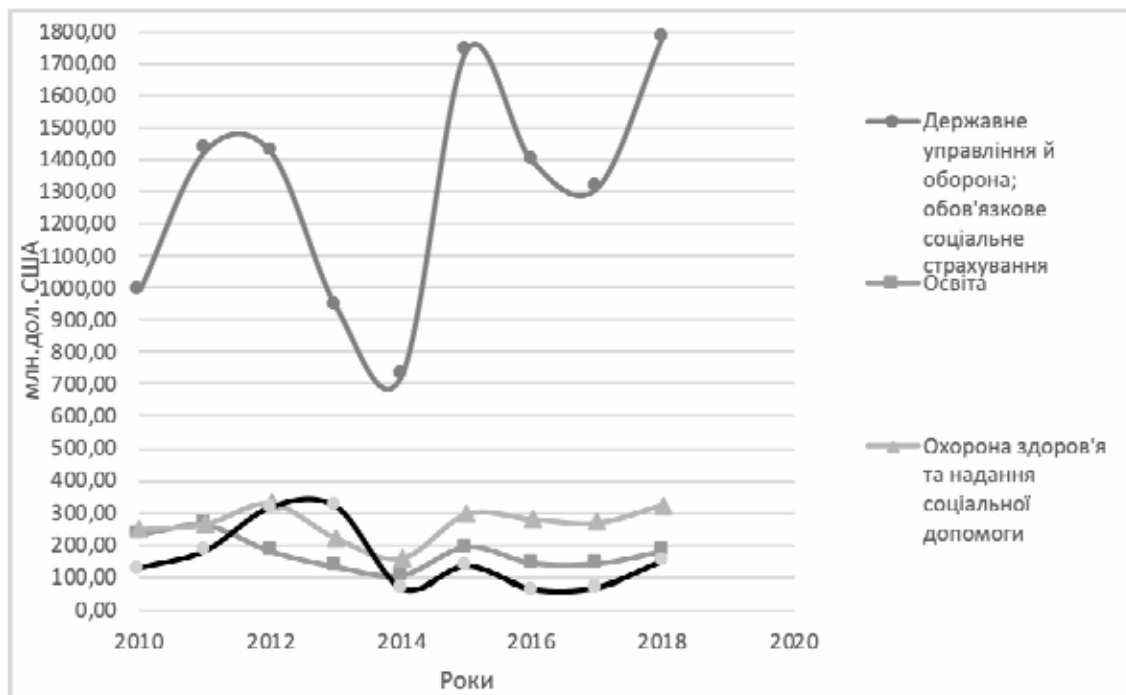

Рис. 5. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010-2018 роки (побудовано на основі даних з [11])

При збільшенні видатків на такі сфери життя як освіта, спорт, соціальні платежі незахищеним верствам населення, охорона здоров'я, стимулювання народжуваності шляхом збільшення допомоги при народженні дитини збільшиться купівельна спроможність громадян, що позитивно відобразиться на приватному бізнесі. Збільшення грошового обігу є інструментом, що може відновити економіку країни, зменшить фінансову різницю серед суспільства та покращить якість життя населення при цільовому та прозорому використанні коштів та відсутності корупції.

Підтримка продовольчої та екологічної безпеки також є одними з основних задач державного регулювання, що передбачає почати зміни зі встановлення чітких правил та нормативів, що будуть закріплені законодавчо, впровадження низки штрафів за їх недотримання та збільшення моніторингу за сучасним станом кожної сфери життя суспільства та бізнесу [15].

Для зменшення ризику та невизначеності держава повинна швидко реагувати на поточний стан суспільства та зміни в ньому, відслідковувати потенційно небезпечні фактори впливу та підвищувати якість життя населення шляхом стимулювання купівельної спроможності, підтримки вітчизняного виробника, залучати до суспільних робіт людей з обмеженими можливостями та створювати комфортні умови життя, залучаючи досвід провідних країн світу.

Держава повинна гарантувати свободу вибору громадян та можливість переходу від одних фінансових груп до інших, при цьому стимулюючи частину населення з низьким фінансовим рівнем, стимулювати до соціальної активності та залученні молоді до управління державою та впровадження нових технологій, забезпечувати самореалізацію населення та підтримувати власну культуру та надбання минулих поколінь для формування новітніх концепцій для формування соціальної безпеки України.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Недосконала система законодавства, низький рівень ефективності державного регулювання, непрозорі і непрогнозовані дії держави, велика економічна диференціація в суспільстві, низький рівень соціальної забезпеченості, відтік працездатного населення на постійне місце проживання за кордон обумовлюють зростання дефіциту соціального капіталу в Україні.

Економічна нестабільність супроводжується переважанням цінностями виживання, а не самовираження. Цінності самовираження характерні для розвинутих країн, де фізіологічні потреби є виконаними, а велика кількість можливостей та розвиток технологій створюють умови для морального та культурного розвитку. Більшість населення України мають низький рівень довіри, причиною якого є і незадовільний фінансовий стан та зменшення авторитету традиційних цінностей, таких як родина, досвід минулих поколінь, історія, культура.

Низький рівень соціального забезпечення незахищених верств населення робить країну соціально небезпечною, що характеризується старінням нації. На даний час громадянське суспільство, яке формує соціальний капітал країни тільки опосередковано впливає на формування державної політики, але в останні п'ять років спостерігається збільшення взаємозв'язків між державою та суспільством через створення інтерактивних ресурсів, великої кількості інтернет джерел та розвитку блогерства, як напряму соціальної журналістики.

Значення Human Development Report в Україні знаходиться на рівні 0,75, що значно нижче, ніж у країнах Європи та ілюструє підсумкові досягнення у таких аспектах людського розвитку, як довге і здорове життя, доступ до знань та гідний рівень життя.

Державне регулювання соціального капіталу регулюється, значною мірою, через механізми державних програм соціального призначення та соціальних послуг і в Україні на даний час знаходиться на рівні, недостатньому для гармонійного розвитку суспільства та створення екологічного простору життя.

Для збільшення рівня соціальної безпеки в Україні потрібне підвищення якості життя, в тому числі, соціально незахищених верств населення, створення позитивних змін у сфері освіти, культури, збільшення зайнятості населення та зменшення трудової міграції за межі країни.

Список літератури.

1. Чечель О.М. Принципи та механізм державного регулювання економіки. *Вісник АМСУ. Серія: "Державне управління"*. 2013. № 2 (9). С. 103-111.
2. Живко З.Б. Забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах інформаційного суспільства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. 6(96). С. 20-28.
3. Пирожков С.І. Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України. *Демографія та соціальна політика*. 2004. № 1-2. С. 5-20.
4. Домбровська С.М. Механізми забезпечення державної соціальної безпеки в Україні. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія]. Серія: Державне управління*. 2015. 254 (242), С. 28-32.
5. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. 3, 194-204.
6. Гнибіденко І.Ф. Вплив соціально-економічної політики на соціальну безпеку та рівень життя населення України. *Демографія та соціальна економіка*. 2006. № 2. С. 124-135.
7. Онищенко В.О., Чепурний О.В. Теоретичні аспекти формування соціальної безпеки. *Економіка і регіон*. 2011. №4, С. 3-9.
8. Коваль В.В., Котлубай В.О., Арафтеній А.М. Державно-приватне партнерство як інститут розвитку соціального капіталу в умовах децентралізації економіки України. *Держава та регіони*. 2019. №1 (106). С. 24-30.
9. Бурдьє П. Форми капіталу. *Економіческая социология*. 2002. Т. 3. № 5. С. 60-74.
10. Worlds values survey: веб-сайт. URL <http://www.worldvaluessurvey.org/> (дата звернення: 22.10.2019).
11. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://od.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21.10.2019).
12. Коленда Н.В. Сутність механізму забезпечення соціальної безпеки населення. *Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент*. 2012. (1). С. 140-149.
13. Кноета: веб-сайт. URL: <https://knoeta.ru/> (дата звернення: 10.10.2019).
14. Koval, V., Mikhno, I., Hajduga, G., Gaska, K. Economic efficiency of biogas generation from food product waste. *E3S Web Conf*. 2019. 100, 00039. DOI: 10.1051/e3sconf/201910000039 (дата звернення: 23.10.2019).
15. Коваль В.В., Борисова Л.П., Мужайло В.Д. Функціонування та розвиток системи ресурсозбереження в умовах соціальних трансформацій. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Вип. 3. С. 23-27.

References.

1. Chechel, A.M. (2013), "Principles and mechanism of state regulation of the economy", Bulletin of ATSU. Series: "Public Administration", vol. 2 (9), pp. 103-111.
2. Zhivko, S.B. (2009), "Ensuring socio-economic security in the information society", Actual problems of the economy, 6 (96), pp. 20-28.
3. Pirozhkov, S.I. (2004), "The demographic factor in the global development strategy of Ukraine". Demography and social policy, vol. 1-2. pp. 5-20.
4. Dombrovskaya, S.M. (2015), "Mechanisms for ensuring state social security in Ukraine", Scientific works [Black Sea State University named after Peter the Grave complex of the Kiev-Mohyla Academy]. Series: Public Administration, vol. 254 (242), pp. 28-32.
5. Skuratovsky, V., Lindyuk, A. (2011), "Social security of Ukrainian society and ways to ensure it", Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, vol. 3, pp. 194-204.
6. Gnibidenko, I.F. (2006), "The influence of socio-economic policy on social security and living standards of the population of Ukraine". Demography and social economy, vol. 2, pp. 124-135.
7. Onishchenko, V.A., Chepurnoy, A. V. (2011), "Theoretical aspects of the formation of social security", Economy and region, vol. (4), pp. 3-9.
8. Koval V.V., Kotlubay V.A., Arafteniy A.M. (2019), "Public-private partnership as an institution for the development of social capital in a decentralized economy of Ukraine". State and regions, vol. 1(106), pp. 24-30.
9. Bourdieu P. (2002), "Forms of capital", Economic sociology, vol. 3(5), pp. 60-74.
10. Worlds values survey (2016), available at: <http://www.worldvaluessurvey.org/> (Accessed 22 October 2019).

11. State statistics service of Ukraine. Retrieved from <http://od.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 21 October 2019) (in Ukrainian).
12. Kolenda, N.V. (2012), The essence of the mechanism of ensuring social security of the population. Economic sciences. Economics and management, vol. 1, pp. 140-149.
13. Knoema. Retrieved from <https://knoema.ru/> (in Russian).
14. Koval, V., Mikhno, I., Hajduga, G., Gaska, K. (2019), "Economic efficiency of biogas generation from food product waste", E3S Web Conf, vol. 100, pp. 00039, available at: DOI: 10.1051/e3sconf/201910000039 (Accessed 23 October 2019).
15. Koval, V.V., Borisova, L.P., Muzhaylo, V.D. (2017), "The functioning and development of the resource-saving system in the conditions of social transformations", Priazovskyi economic bulletin, vol. 3, pp. 23-27.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2019 р.